

ΕΠΙΘΥΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ

«Χωρίς τη φανατική επιθυμία του Χίτλερ να καταστρέψει τους Εβραίους, που μόλις το 1941 αποκρυσταλλώθηκε στον εφικτό στόχο της φυσικής εξόντωσης των Εβραίων της Ευρώπης, είναι σχεδόν βέβαιο ότι το Ολοκαύτωμα δεν θα είχε συμβεί. Ούτε όμως και θα είχε γίνει πράξη, όπως έχει υπογραμμίσει ο Στρέιτ, χωρίς την ενεργό σύμπραξη της Βέρμαχτ – του μοναδικού σώματος που ήταν ακόμη σε θέση να απειλεί το ναζιστικό καθεστώς: ούτε βέβαια και χωρίς τη συγκατάθεση, έως και ενεργό συνεργασία, της γραφειοκρατίας του δημοσίου τομέα, που πάσχιζε να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις των εντεινόμενων φυλετικών διακρίσεων, ή των αφεντικών της γερμανικής βιομηχανίας, που κατασκεύαζαν τον φονικό εξοπλισμό και έστειναν τα εργοστάσιά τους στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Και στο εσωτερικό του οργανωτικού συμπλέγματος ΣΣ -ΣΝΤ - Γκεστάπο, αυτοί που μεταμόρφωσαν το διαβολικό όραμα σε κυριολεκτική κόλαση δεν ήταν οι ακραιφνείς φανατικοί ρατσιστές, αλλά κυρίως φιλόδοξοι ενορχηστρωτές και επιτίθειοι διοικητές, όπως ο Άιχμαν, και ψυχροί εκτελεστές, όπως ο Ες.

Η μακρά αλλά σταδιακή διαδικασία αποπροσωποποίησης και απανθρωποποίησης των Εβραίων, σε συνδυασμό με το οργανωτικό χάος στα ανατολικά εδάφη, λόγω της απουσίας σαφούς κεντρικής κατεύθυνσης και άποψης, και το στοιβαγμένο υπό τις πλέον απάνθρωπες συνθήκες ολόένα και περισσότερων μη προσώπων, διαμόρφωσε το πλαίσιο μέσα στο οποίο η μαζική δολοφονία, από τη στιγμή που ξεκίνησε στη ρωσική εκστρατεία, εφαρμόστηκε επί τούτου και διευρύνθηκε ωστόσο κατέληξε σε ευρείας κλίμακας αφανισμό. Την ίδια στιγμή, η «Τελική Λύση» δεν αναδύθηκε απλά από μια πλειάδα «τοπικών πρωτοβουλιών»: τα καθοριστικά μέτρα, όσο δειλά κι αν ήταν στην αρχή, ελήφθησαν από τα κεντρικά με σκοπό τον συντονισμό των δράσεων για την ολοσχερή εξόντωση. Μπορεί στο μεγαλύτερο μέρος της αυτή η κεντρική κατεύθυνση να φάνηκε ότι προερχόταν από το Αρχηγείο Ασφαλείας του Ράιχ, αναμφίβολα όμως τα πιο σημαντικά βήματα έτυχαν της εγκρίσεως και συγκατάθεσής του Χίτλερ» (σ. 345).

Ενα από τα μείζονα ζητήματα που άφησε εκκρεμές ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος είναι βέβαια το πρόβλημα του Ολοκαυτώματος και, πιο συγκεκριμένα, η απορία αναφορικά με την πατρότητα της απόφασης. Αντίθετα στον ίδιο τον Χίτλερ; Ήταν απόφαση του Άιχμαν; Πώς έφτασε το καταγωγικό μίσος των ναζι για τους Εβραίους να μεταβληθεί σε κυβερνητική πρακτική; Ήταν ο Χίτλερ αυτός που έδωσε το πράσινο φως για τη γενοκτονία του εβραϊκού λαού ή επήλθε τελικά σαν κλιμακωτή απόφαση η οποία είχε μεν το εφιαλτικό αποτέλεσμα που γνωρίζουμε, αλλά δεν διευκρινίστηκε ποτέ η πατρότητά της.

Το βιβλίο του Ίαν Κέρσο «Ο Χίτλερ, οι Γερμανοί και η «Τελική Λύση»», μετ. Ουρανίας Παπακωνσταντοπούλου, Πατάκης, προσφέρει στα δύο τελευταία του κεφάλαια βάσιμο υλικό αναφορικά με αυτό το πρόβλημα. Μπορεί να έχει παρέλθει μισός αιώνας και βάλει, πλην όμως οι σοβαρές εργασίες περί Ολοκαυτώματος στην πλειοψηφία τους άρχισαν να εμφανίζονται μετά το 1989 και ύστερα από τη δίκη του Άιχμαν. Η θρησκευτικο-πολιτισμική εσχολογία που χαρακτηρίζει τα γραπτά των Εβραίων ιστορικών πιθανότατα δεν βοηθάει την επίλυση του προβλήματος: αντίθετα, οι αναλύσεις αναφορικά με τον τρόπο που λαμβάνονταν και εφαρμόζονταν οι αποφάσεις στο ναζιστικό κράτος αποδεικνύονται γόνιμες και διαφωτιστικές. Συνοπτικά, το ζήτημα τίθεται ως εξής: πρέπει ή δεν πρέπει να διατυπώσουμε το πρόβλημα, κάνοντας μια διάκριση μεταξύ προθέσεως και κυβερνητικής δομής;

Χωρίς να είναι ατεκμηρίωτη, η συμβατικά «χιτλεριστική» προσέγγιση που αποδίδει, από πολύ νωρίς, στον Χίτλερ την πρόθεση του αφανισμού των Εβραίων δεν πιστοποιείται ιστορικά. Εντούτοις, τα διάφορα στάδια του διωγμού των Εβραίων μπορούν να εκληφθούν ως άμεση απόρροια της στενής πολιτικής του Φίρερ. Η γενοκτονία ήταν πρωταρχικός σκοπός του Χίτλερ ή αποτελούσε ένα από τα μελλοντικά σχέδια του γενικού σχεδιασμού; Παρακολουθώντας την κλιμάκωση των επιχειρήσεων, οι ιστορικοί αποδίδουν έναν αυτοσχεδιαστικό χαρακτήρα στις διώξεις των Εβραίων, όπου ο φυσικός αφανισμός ενυπάρχει ως προοπτική, αλλά χωρίς την έμπρακτη διαταγή. Παράλληλα, το Τρίτο Ράιχ δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από την αιμι-

Η ΤΕΛΙΚΗ ΛΥΣΗ

“

Το ζήτημα της απόδοσης ευθυνών μάς περισιπά -όπως λέει ο Κέρσο- από το πραγματικό ερώτημα που βασανίζει τον ιστορικό: πώς ακριβώς συνέβη η γενοκτονία; Πώς ένα ανισόρροπο και παρανοϊκό μίσος κι ένα χιλιαστικό όραμα κατέληξαν να γίνουν πραγματικότητα και να τεθούν σε εφαρμογή ως φρικιαστική κυβερνητική πρακτική;

”

γώς γερμανική ιδεολογία, σύμφωνα με την οποία η επιτυχία του ναζισμού δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από την εξάπλωση αντισημιτικών ιδεών. Για παράδειγμα, η Λούσι Νταβίντοβιτς στο βιβλίο της «Ο πόλεμος κατά των Εβραίων» υποστηρίζει ότι ο χιτλερικός σχεδιασμός περί Τελικής Λύσεως αναγόταν στην εποχή που νοσπλευόταν στο νοσοκομείο Πάζεβαλκ (1918) και ότι μέχρι το 1925 -όπου ολοκληρώθηκε το «Ο αγών μου» - ο σχεδιασμός είχε ολοκληρωθεί, άλλο αν είχε εκφραστεί επισήμως η απόφαση.

Σύμφωνα με τον Χανς Μόρσεν, είναι λανθασμένη η υπόθεση ότι η «Τελική λύση» προερχόταν από διαταγή του Φίρερ. Μολοντί είναι βέβαιο ότι ο Χίτλερ γνώριζε και επιδοκίμαζε τους διωγμούς των Εβραίων, η υπόθεση για τη λήψη της τε-

λικής απόφασης αντιφάσκει προς τη γνωστή τάση του Φίρερ να αφήνει τα πράγματα να παίρνουν τον δρόμο τους και να αναβάλλει τις αποφάσεις κατά το δοκούν. Συνάμα, δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε τις συνειδητές προσπάθειες του Φίρερ να αποκρύπτει την προσωπική του ευθύνη, ακόμη και την πραγματικότητα από τον ίδιο του τον εαυτό. Άρα, παρά τις άφθονες προπαγανδιστικές διακηρύξεις του, ουδέποτε εκφράστηκε ανοικτά περί «τελικής λύσεως» - ούτε καν στο στενό του περιβάλλον.

Οι μαζικές εκτελέσεις Ρωσοεβραίων ήταν βέβαια γεγονός, αλλά δεν είχαν άμεση σχέση με την «τελική λύση». Άρα, το ζήτημα της απόδοσης ευθυνών μάς περισιπά -όπως λέει ο Κέρσο- από το πραγματικό ερώτημα που βασανίζει τον ι-

στορικό: πώς ακριβώς συνέβη η γενοκτονία; Πώς ένα ανισόρροπο και παρανοϊκό μίσος κι ένα χιλιαστικό όραμα κατέληξαν να γίνουν πραγματικότητα και να τεθούν σε εφαρμογή ως φρικιαστική κυβερνητική πρακτική;

Όπως αποκαλύπτουν αποσπάσματα γραπτών πηγών, παρά τις όποιες αμφιβολίες τους, οι εξολοθρευτικές προθέσεις κορυφαίων ναζι τον Δεκέμβριο του 1941 ήταν αδιαμφισβήτητες. Είναι όμως εξίσου ολοφάνερο ότι δεν είχε ακόμη διαμορφωθεί μια σαφής εικόνα για το πώς θα υλοποιούνταν ένα τόσο εκτεταμένο πρόγραμμα απέλασης και εξόντωσης. Ο Χανς Φρανκ, όταν στα μέσα Δεκεμβρίου 1941 μίλησε για την ανάγκη να εξοντωθούν οι Εβραίοι του Γενικού Κυβερνείου, παραδέχτηκε ότι δεν ήξερε πώς θα γινόταν αυτό: «Δεν μπορούμε να εκτελέσουμε 3,5 εκατομμύρια Εβραίους». «Δεν μπορούμε να τους δηλητηριάσουμε, θα πρέπει όμως να κάνουμε κάποιες ενέργειες που με κάποιο τρόπο θα συμβάλουν στην επίτευξη του αφανισμού σε σχέση με τα ευρείας κλίμακας μέτρα που συζητούνται στο Ράιχ». Πώς μετουσιώθηκε λοιπόν η φυλετική παράνοια του Χίτλερ σε εξοντωτική πρακτική σε βάρος ενός λαού; Χάρη στη ριζοσπαστική εξουσία του Τρίτου Ράιχ, όπου οι χιμαιρικοί, ηρωικοί σκοποί διατήρησαν μιν ολέθρια αρνητικότητα η οποία θα μπορούσε να προβεί σε σχέδια σαν την «Τελική Λύση».

ΕΒΡΑΪΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

«Για να το πούμε όσο πιο ωμά γίνεται: χωρίς τον Χίτλερ επικεφαλής του γερμανικού κράτους από το 1933 έως το 1945 και χωρίς τον φανατισμό του για το «εβραϊκό ζήτημα» ως κινητήρια δύναμη και επικύρωση, λυδία λίθο και νομιμοποίηση των κλιμακούμενων διώξεων και φυλετικών διακρίσεων, μοιάζει σχεδόν αδιανόητο ότι θα είχε υπάρξει «Τελική Λύση». Η σκέψη αυτή μόνη της είναι αρκε-

τή για να συνδέσει τον Χίτλερ με τη γενοκτονία. Εξάλλου, ο θηϊκής φύσεως ισχυρισμός ενάντια στους «δομιστές» ιστορικούς -ότι «ευτελιζούν» την κακία του Χίτλερ- είναι κι αυτός άστοχος. Η «δομιστική» προσέγγιση σε καμιά περίπτωση δεν αρνείται την προσωπική, πολιτική και θηϊκή ευθύνη του Χίτλερ για το Ολοκαύτωμα. Διευρύνει ό-

μως αυτή την υπαιτιότητα για να ενοχοποιήσει άμεσα, ως ενεργούς και πρόθυμους αυτουργούς, μεγάλα τμήματα των γερμανικών ναζιστικών ελίτ από τον χώρο του στρατού, της βιομηχανίας και της γραφειοκρατίας, σε κοινή δράση με τη ναζιστική ηγεσία και τις κομματικές οργανώσεις. Αν κάτι ευτελιζεται, αυτό είναι η ίδια η ι-

στορική αιτιολόγηση, από την προφανή ανάγκη να κατονομαστεί ένας υπέρτατος ένοχος, αποσπώντας την προσοχή από τις ενεργούς δυνάμεις της γερμανικής κοινωνίας που δεν περίμεναν να τους δοθεί η όποια «Διαταγή Φίρερ» για να δώσουν άλλη μιν ώθηση στον διωγμό των Εβραίων, μέχρις ότου η εξόντωσή τους να αναδειχθεί ως η μόνη λογική (και διαθέσιμη) λύση» (σ. 314).